

Bu çalışma, 5–9 Eylül 2012 tarihleri arasında İzmir Karaburun’da düzenlenen

“**kapitalizmin kısılcacında doğa – toplum – teknoloji**” temalı

7. Karaburun Bilim Kongresi’nde sunulmak üzere hazırlanmıştır.

Kongre sırasında bildiriye dinleyenlerin önceden okumuş olarak tartışmalara katılabilmesi için bu formatta web sitemizde yayımlanmıştır.

Atıfta bulunabilmek için yazar(lar)ın iznine başvurmanızı rica ederiz.

Karaburun Bilim Kongresi Düzenleme Kurulu

26.08.2012

EKOSOSYALİZM

Bugüne ve Geleceğe Dair Siyasi Bir Tahayyül

Hande Atay^a & Ethemcan Turhan^{ab}

ÖZET

“İnsanın doğa üzerindeki tahakkümü, aslında doğayı bir araç olarak kullanan insanın diğer insanlar üzerinde tahakkümüdür.”

Clive Lewis (1942)

1970’li yıllardan itibaren farkına varılan ekolojik kriz yalnızca güncel hayatta toplumsal mücadelelerin değil, onları kuran siyasal ideolojilerin de odak noktası oldu. Sorunların yarattığı zararların nasıl ortadan kaldırılabileceğinin de ötesinde sistemik sorunları giderme ihtiyacıyla birlikte, mevcut ideolojiler de yeşil bir pencereden yeniden ele alınmaya başlandı. Endüstriyalizm, fabrikalar, nükleer-termik-hidroelektrik santraller, GDO’lar, sınaî hayvancılık, nüfus, yoksulluk, iklim değişikliği, kentsel dönüşüm derken gözler ister istemez dünyayı sarmalayan sisteme çevrildi. Kapitalist üretim-tüketim ilişkileri masaya yatırıldı ve çevre sorunsalının politik arka planını analiz etme yolunda öncelikle kapitalist toplum eleştirisi olarak Marksizm’den anarşizme uzanan radikal sol geleneğe geri dönüş yapıldı.

Bu geri dönüş sürecinde ayrılmaz bir ilişki olarak doğa-insan, doğa-tarih bütünselliği doğrultusunda doğanın materyalist kavranışı önkoşul olarak kendisini dayatırken, insan-doğa diyalektiğinin ancak ve ancak emekle kavranabilir bütüncül ve sürekli olarak üretilen bir nitelik taşıdığı tekrar hatırlanır oldu. Gerçekten de insan-doğa ilişkisi aynı zamanda bütünsellik içerisinde ele alınan organik bir ilişkidir. İnsan, önkoşullarını doğal evrimin hazırladığı emek dolayımıyla bu eşikten geçtiği andan itibaren, insan-doğa birliği de; doğa tarihinden farklılaşan bir insanlık tarihiyle, giderek çoğalan toplumsal belirlenimlerle, emekle, emeğin ve tekniğin toplumsal

^a Ekoloji Kolektifi

^b Universitat Autònoma de Barcelona

örgütlenişiyle, insan-insan ilişkileriyle ve genel olarak kültürle dolayımlanmış bir birlik haline gelir. Bu birlik, hem insanın toplumsal bir varlık olarak taşıdığı özgüllüğü, hem de doğallığı içerir; doğa hem toplumsal yaşamın temeli hem de bu yaşamın ta kendisi olarak anlam kazanır.

Ekososyalizm de tam bu noktada Marksist çerçevede ekoloji tartışmalarına dair yönelimler arasında, kapitalist üretim tarzının bizzat iktisadın yasalarıyla hem emek hem de doğanın sömürsünü doğallaştırdığının tespitiyle işe başlarken bir yandan da politik reçetesini ekolojik ve özyönetimci bir sosyalizm idealiyle pratikler üzerinden kurar. Ekososyalizm, doğa, toplum ve teknoteterminizm gerilimini insan-doğa-emek ilişkisinden yola çıkıp tarihsel materyalizmle temellendirirken, Marksizm'i üretimci boyutlarından kurtarmakla bir nevi özeleştirisini yapmak suretiyle, doğa ve emek sömürsünü eşzamanlı ele alarak ekolojik kriz etrafında pratiği örgütler. Fiziksel sınırlarla bağlı bir dünyada sınırsız büyümenin mümkün olduğunu ileri süren yeşil kapitalizmi reddederek, devletin sönmüldüğü, özyönetime dayalı hümanist, eşitlikçi ve demokratik bir toplum alternatifi kurgulayan; bu alternatife ulaşmak için siyasal öznelerini insanla doğanın, sınıfla kimliğin birliği yeni enternasyonalizmde birleştiren bir teori olarak ekososyalizm bugün Bolivya'da, Ekvador'da, Chiapas'ta olduğu gibi; Hopa'da, Gerze'de, Erzurum ve Ulukışla'da da direnenlerle birlikte somutlaşmaya devam ediyor.

Sermayenin devletin şiddet tekeliyle birlikte merkezileştiği günümüzde, yoksul halkların, kadınların, eşcinsellerin, öğrencilerin, işçilerin, köylülerin ve çiftçilerin birlikteliği, ekososyalist toplumun kurucu iradelerinin eylemliliğiyle geleceğini de inşa ediyor. Bugüne ve geleceğe dair siyasi bir tahayyül olarak ekososyalizmi öneren bu çalışma, eş zamanlı işleyen doğa ve emek sömürsüne karşı dipten gelen bir dalga olarak ekososyalizmi barbarlığın yegâne alternatifi olarak öne sürecek ve ekososyalist ufuğun sunduklarını tartışacaktır.

Ekososyalizmin Kurucu “Unsuru” Olarak Marksizm

1970'lerden itibaren gittikçe belirginleşen çevre politikaları, insanın doğanın hakimi mi parçası mı olduğuna dair tartışmalardan uluslararası birikim sisteminin çevresel yan ürünlerinin birikime zarar vermeyecek şekilde bertaraf edilmesine değin pek çok şekilde tezahür etmiştir. Bu süreç içinde yıkılan duvarlar ve çöken bloklar

eşliğinde Marksizm'in ve eşitlikli-özgürlükçü bir uluslararası toplum tahayyülünün yeniden düşünülmesine de geri dönüldü.

Bu geri dönüş, Marksizm'de ekoloji tartışmalarını üç ayrı kategoriye ayırmış oldu (Foster, 2000). İlki Marx'ın düşüncelerinin temelde anti-ekolojik olduğunu onun Prometheus'çuluğu ve reel sosyalizm ile desteklerken¹, ikinci grup Prometheus'çuluğu seçmiş olsa da Marx'ın düşüncelerinin ekolojik tartışma açısından aydınlatıcı olduğuna inanır.² Son grup ise Marx'ın ekolojik yıkımın farkında olduğunu ve bunu teorisinde zaten sorunsallaştırdığını, kapitalizm ve komünizm analizlerinde sıklıkla ekolojiye yer verdiğini ve geleceğin toplumunda da sürdürülebilirliğin merkezi bir kavramı olacağını savunur.³

Ekososyalizm ise her üç yönelim arasında, Marx'taki ekoloji çelişkisi ve eksikliğini görür ancak bu çelişkiyi Marksizme has olarak öylece bırakmak düşüncesiyle yol alır. Bu bağlamda, ekososyalizm, bu vizyondan hem temellenir hem de özeleştirisini yaparak geliştirir ve yeşil bir perspektifle yeniden ele alır. Marksizmden temellenir çünkü işe kapitalist üretim tarzının bizzat iktisadın yasalarıyla hem emek hem de doğanın sömürsünü doğallaştırdığının tespitiyle işe başlar. Başlangıç noktası, ayrılmaz bir ilişki olarak doğa-insan doğa-tarih bütünselliği doğrultusunda doğanın materyalist kavranışını önkoşul olarak dayatır.

Marx ve Engels (1999) bu materyalizmi şu şekilde ifade etmektedirler:

"İnsan, hayvandan, bilinçle, dinle ya da başka herhangi bir şeyle ayırt edilebilir. İnsanın kendisi ise, geçim araçlarını üretmeye başlar başlamaz kendisini hayvandan ayırt etmeye başlar. (...) İnsanlar kendi geçim araçlarını üretirken, dolaylı olarak, kendi maddi yaşam koşullarını da üretirler."

Yemeyi, içmeyi, barınmayı, yaşamak için asgari ihtiyaçlarını karşılayacak ilk tarihsel eylemle birlikte kendini var eden insan; ilk üretim aracı olan elini, emeğin dolayısıyla yaratır. *"Ama bundan daha sınırsızca emek, tüm insan varoluşunun birincil temel*

¹ Bu gruba sosyal ekolojist John Clark örnek verilebilir: *"Marx'ın Prometheusçu insanı, kendisini doğanın parçası hissetmeyen ve dünyayı ekolojinin evi olarak görmeyen bir yaratıktır. Böyle bir yaratık için doğa ister kendi içsel doğası ya da içinde yaşadığı dışsal doğa olsun, dize getirilmelidir."* aktaran Foster (2000).

² Anthony Giddens, Ted Benton, Kate Soper, Roby Eckersly, Murray Bookchin ve David Godblatt bu grup içerisinde yer alır.

³ Elmar Altwater, Paul Burkett, John Bellamy Foster, Michael Perelman ve Michael Lebowitz'in adı ise bu son grupta zikredilebilir.

koşuludur ve bu belirli bir anlamda, bu öyle bir ölçüdedir ki, emek, insanın kendisini yarattı demek gerekir.” (Engels, 1996)

Emek, bu anlamda insan ile doğa arasındaki etkileşimi ve insan yaşamını dolayımlayan sonsuz bir zorunluluktur. *“İnsan, doğanın malzemelerini kendi gereksinimlerine uygun bir biçime sokmak için kendi bedenine, kollarına, bacaklarına, kafasına ve ellerine ait doğal güçleri harekete geçirir. Bu hareket aracılığıyla, dış doğa üzerinde eyler ve onu değiştirir. Bu emek süreci, insan ile doğa arasındaki metabolik alışverişin evrensel, insani varoluşun doğaca dayatılmış koşuludur.” (a.g.e.)* Bu sebeple insan-doğa diyalektiği ancak ve ancak emekle kavranabilir bütüncül ve sürekli olarak üretilen bir nitelik taşır. İnsan-doğa ilişkisi bu yüzden aynı zamanda bütünsellik içerisinde ele alınan organik bir ilişkidir. Çünkü *“Doğa insanın inorganik bedenidir demek, insanın dışındaki doğayı ifade eder. İnsan doğadan yaşar, yani doğa onun bedenidir ve ölmeyecekse doğayla sürekli bir diyalog sürdürmelidir. İnsanın fiziksel ve zihinsel hayatının doğaya bağlı olduğunu söylemek, doğanın kendi kendisine bağlı olduğunu söylemektir, çünkü insan doğanın bir parçasıdır” (Foster, 2011).*

İnsan, önkoşullarını doğal evrimin hazırladığı emek dolayımıyla bu eşikten geçtiği andan itibaren, insan-doğa birliği de; doğa tarihinden farklılaşan bir insanlık tarihiyle, giderek çoğalan toplumsal belirlenimlerle, emekle, emeğin ve tekniğin toplumsal örgütlenişle, insan-insan ilişkileriyle ve genel olarak kültürle dolayımlanmış bir birlik haline gelir (Kalyon, 2005). Bu birlik, hem insanın toplumsal bir varlık olarak taşıdığı özgüllüğü, hem de doğallığı içerir; doğa hem toplumsal yaşamın temeli hem de bu yaşamın ta kendisi olarak anlam kazanır.

Marx'ın doğa kavrayışını bu şekilde ele almak kapitalist üretim tarzını masaya yatırırken öncelikli olarak önemlidir. Çünkü kapitalist üretim biçiminin üreticilerin üretim araçlarından koparılması, üretim araçlarının ayrıcalıklı tek bir sınıfın elinde toplanması ve insanların var oluş sebebi olan emeğin, iş gücünün alım-satımına konu olmasından oluşan üç temel karakteristiği etrafında madde/biçim, kullanım değeri/değişim değeri gibi ikilikler ele alınır (Mandel, 1998). Başka bir ifadeyle toplum için maddi zenginlik olan emek ve doğa, kapitalizm için işgücü ve hammaddedir. Her defasında el koyduğu zenginliği, yani emeği ve doğayı en çoklayarak büyür. Kapitalizmin “büyü yada öl!” mantığı da buradan kaynaklanır (Özkaya Özlüer, 2009). Zira sermaye birikimi, kapitalist üretim tarzının motorudur. Değer ifadesiyle de,

sermayenin organik bileşimi artış eğiliminde olduğundan, kapitalist sistemde ortalama kâr oranındaki içkin gerileme eğilim, kapitalist üretim tarzının merkezi hareket yasasını türetir (Mandel, 2008a). Bu hareket yasasının, Marx ve doğa yaklaşımı için önemi, meta üretimi ile toplumsal zenginliğin özel mülk edinimi arasındaki çelişkinin bir ifadesi olarak genel bunalımda kendisini bulmasından kaynaklanır (Mandel, 2008b). İşte bu bunalım bizi kapitalist üretim tarzlarını yatırdığımız masanın öbür ucuna götürecektir: kapitalizmin içsel ve dışsal sınırları.

Emek-Doğa Sömürüsü Ekseninde Ekolojik Kriz

Marksizm, bu genel bunalım fikrinden hareketle kapitalizmin sınırlarını analiz eder. Kapitalizmin içsel sınırı, sermayenin tarihsel hareketinin kâr oranının düşmesi olarak adlandırılan genel eğilimden doğar (Marx, 1990). Kapitalizmin dışsal sınırı ise, sermayenin maddi gereksinimleriyle hammadde üretiminin doğal koşulları arasındaki dengesizliklere dayanan sermaye birikimi krizlerinden doğar (Burkett, 2004). Bu sınırlar, genel bunalım olarak kapitalizmin tarihsel sınırına işaret eder. Eko-Marksistler, Marx'ı, emek süreçlerinin denetlenemeyen doğal koşullarının önemini yeterince gösteremediği ve insanın doğa karşısındaki amaçlı-dönüştürücü güçlerinin rolünü abarttığı gerekçesiyle yetersiz bulurlar (Benton, 1994). Bu anlamda doğal olarak verili önkoşullara bağlı olan ve bu bağımlılığın çarpıcı siyasal biçimde kavramsallaştırılmaması eleştirilir. Nihayetinde Marksizm, kapitalizmin sınırlarını belirlerken, ekolojik yıkımın başat nedenlerini ne biyolojik olarak gösterir ne de tek tek bireylerin tercihleriyle değerlendirir (Foster, 2002).

Ekosozyalizm içinse bu sınırlar içerisinde ekolojik kriz, kapitalizmin kazai unsurlarından biri değildir; aksine ekolojik kriz kapitalizmin DNA'sında bulunur (Angus, 2007). Ekosozyalizmin temel argümanlarından birisi tam olarak budur: emeğin işgücüne ve doğanın doğal kaynak haline getirilerek sömürülmesi kaçınılmaz olarak eşzamanlı işleyen bir süreçtir; dolayısıyla kapitalizmin ekonomik krizi kadar ekolojik krizi de üretim tarzına içkindir. Sermaye genişledikçe yayılır; yayıldıkça daha fazla meta için doğa, doğal bir hammadde kaynağı olarak sınırsız bir girdi olarak kullanılır. Akan bir dere doğada saf haliyle bir değerken, ek işgücü ve makine eklemesiyle HES'e dönüştüğünde sermaye için gelir kaynağına dönüşür. Zira üretimin ve gelişmiş kapitalist ülkelerin mevcut üretim potansiyeli, hızlandırılmış ve

sınırsız birikim, kaynak israfı ve gösterişli tüketim mantığına dayanır. Ve herhangi bir şekilde tüm gezegene yayılabilmesinin tek yolu çevresel tahribatları da doğuran devasa bir ekolojik krizdir (Löwy, 2005b).

Kovel ve Löwy'nin (2001) Ekososyalist Manifesto'da da bu açıkça ifade ettiği gibi:

“Bizce ekoloji krizleri ve toplumsal çöküntüler birbirleriyle yakından ilişkilidir ve aynı yapısal güçlerin değişik görünümleri olarak değerlendirilmelidir. Ekoloji krizleri büyük ölçüde, yeryüzünün ekolojik istikrarsızlığı zaptetme ve bu istikrarsızlığın etkilerini azaltma kapasitesini aşan dizginsiz sanayileşmeden kaynaklanıyor. Toplumsal çöküntüler ise, yolunun üzerinde duran toplumlarda sebep olduğu parçalayıcı etkilerle beraber emperyalizmin küreselleşme olarak bilinen biçiminden kaynaklanıyor. Üstelik bu temel güçler aslında aynı eğilimin değişik görünümüdür ve bunlar bütünü hareket ettiren esas dinamik olarak görülmelidir: Dünyadaki kapitalist sistemin yayılması.”

Ekososyalizmin bu yaklaşımı, aynı zamanda tarihsel materyalizm doğrultusunda doğa/insan-tarih ilişkisinin emek dolayımıyla kavranmasıyla da uyumludur. Bu metabolik ilişki, sermayenin toplumsal metabolik düzeninin genişlemesi ve yoğunlaşmasına dönüştürüldüğünde, çevresel tahribat sonucunda sermaye nezdinde bir dizi değişime yol açarak doğal döngülerde çatlaklar meydana gelir (Clark ve York, 2010). Gerçekten de, insan emeğiyle var ise, doğayı da emek dolayımıyla kavırırsa, ekolojik kriz insan-doğa çelişkisi olarak değerlendirilemez. Ekolojik kriz, tarihi olarak belirlenmiş üretim şekli ile çevresi arasındaki ilişkinin krizi olarak üretim şeklinin kendi krizinin bir görünümü; dışavurumdur. Bu anlamda ekolojik kriz kapitalizmin krizine içkindir; bu kriz aynı zamanda kapitalist üretim modelini taklit eden sözde sosyalist ülkelerin de krizi olmaya mahkûmdur. Ekososyalizmin Marksizm özeleştirisi de bu noktada somutlaşır; sosyalizmi kapitalist üretim tarzları hayranlığından kurtarmak ve böylece onu üretimci artıklarından temizlemek gereklidir. Bu sebeple bir ekososyalist mücadele, daima toplumsal sorunların muhatabı olan ezilen ve sömürülen insanların talepleriyle, sosyal sorunlardan servetin yeniden dağılımına odaklanacaktır (Tanuro, 2011b).

Ekososyalistlerin, ekolojistlerden farklı yanı da budur: ekolojik krizin çözümü ile ilgili öneriler sömürünün nesneleştirilen öznelinin taleplerine doğal olarak dönüşecektir. Öte yandan eko-Marksistlerin çıkış noktasına paralel olarak

ekososyalizm, ekolojik krizi sorunsallaştırmada, doğanın ve ekosistemlerin işlemsel sınırlarını da dikkate alacaktır. Ancak bu sınır doğanın sınırları değil, “metalaştırılmış” doğanın sınırlarıdır. Bu ise ekososyalistlerin, sosyalistlerden farkıdır: *“kapitalizm bu krizi aşamaz!”* dalı artık kırılmıştır: kapitalizm, ekonomik ve ekolojik krizleriyle birlikte yaşamayı ve yaşatmayı öğretmede stratejik mevzileri çoktan örmüştür.

Burjuva Rasyonalitesinin Eleştirisi: Aydınlanma mı Barbarlık mı?

Kapitalist toplumlar sınırların farkındalığıyla ekonomik ve ekolojik krizin ikiz kardeşliği eşliğinde kendi varlığını da sürdürürebilmek için sanayi devriminden beri sürekli gelişen bir rasyonalizasyon sergilerler (Magdoff, 2006). Bu anlamda araçsal rasyonalite, rasyonel araçların kendi içinde bütünüyle rasyonel olmayan amaçlara ulaşmak için de kullanılması anlamına gelir. Löwy, Weber’in izinden giderek rasyonalizasyonun üç temel karakteristiğini çizer (Löwy, 2005b).

Bu karakterlerden ilki, kapitalist ekonominin normal işleyişine ve onun bürokratik kurumlarına içkin olup; ideal-tipik kurumsal ifadesi demokrasidir.

İkincisi, ekonomik-sosyal-kültürel alanların birbirinden ayrılmasıyla sonuçlanan etki alanlarının özerkleşmesidir. Böylece piyasa ekonomisi sosyal, ahlaki ve politik kontrolden çıkarak topluma içkin olmaktan sıyrılır.

Son olarak ise, rasyonel hesaplamanın ruhu ve ölçmeye yönelik genel eğilimidir. Bu, sosyal ilişkilerin parasallaşması anlamında etik, sosyal ve ekolojik değerlerin yıpratılması olarak seyreder.

İnsanlığın gerçekten insani bir düzeye çıkmak yerine neden yeni bir tür barbarlığın merkezine düştüğü sorusuyla yola çıkan Horkheimer ve Adorno (1995), burjuva rasyonalizmini tarafsız akla yapılan her türlü müdahalenin de sahibi olarak genişletir. Doğa da bu rasyonalite doğrultusunda canlı değil, ölüdür; dışta ve aşağıda bulunan şey, nesnedir (a.g.e.: 170). Gerçekten de Batı, hümanizmanın aydınlanmacı felsefiyle yola çıkmış olsa da burjuvazinin geldiği nokta doğanın dışındaki insanlarla kontrolsüz bir barbarlığa dönüşmüştür.

Ekososyalizm tam da bu doğrultuda, sermaye sistemine içkin aklın, doğa ile insan arasındaki ontolojik bir karşıtlıktan hareketle hiçbir tarihsel bağlama

oturmadan, her türlü insani etkinliği, doğa üzerinde temellük ilişkisiyle bir tuttuğunu; insanın doğanın dışında bir gerçeklik olarak ifade edildiği eleştirisiyle yola çıkar (Özlüer, 2009). İnsanı doğanın dışarısına yerleştiren bu rasyonalite, metabolik yarılımları üretmeye ve derinleştirmeye devam eder. Önce liberal kamusal alanda, bir yandan doğa olanla toplumsal olan arasına bir fark koyar ve özel-kamusal hayat ayrımını yaparak cinsel fark üzerinden yeni kimlikler yaratır; bir yandan da doğa ve toplumsal beden arasındaki yarılmanın görünüm alanlarında ortaya çıkan eşitsizlikleri, sömürüyü ve tahakkümü yeniden üretir. Sonra da, emeği işgücü olarak artığa, doğayı hammadde olarak atığa dönüştürerek kentin içerisinde kenti, kırın içerisinde kenti ve kentin içerisinde kırı sömürmeye başlar. Kentler merkezileşip, yoğunlaşırken, liberal demokrasinin merkezi olmaktan çıkar, kır da tarımsal kapitalizm biçimleri sebebiyle kentlere göç edenlerle birlikte pastoral öğelerini kaybeder. Her iki metabolik yarılma, ekolojik kriz kapsamında ekososyalizmin temel konusu olarak her zaman güncelliğini korur.

Ekososyalist Manifesto'da da burjuvazinin rasyonalite araçları sermaye toplumunun eleştirisi üzerinden açık bir dille reddedilir:

“Bu rejimin vahşiliğini örten hafifletmelerin ve propaganda amaçlı yumuşatmaların tümünü reddediyoruz: Sebep olunan ekolojik maliyetlere yeşil dostu gibi bir süs verilmesi [*greenwash*], demokrasi ve insan hakları adı altında beşeri maliyetlerin gizlenmesi. Bunun yerine, sermayenin gerçekten ne yaptığını gören bir bakış açısından, ısrarla sermayeye odaklanmanın üzerinde duruyoruz.” (Kovel ve Löwy, 2001)

Gerçekten de demokrasi, devlete içkin olarak burjuvazinin elinde bir siyaset kategorisi olarak parlamentarizmi işaret eder. Oysa demokrasi devletten bağımsız ve fakat *demos*'a içkin olarak, “*hiç durmadan oligarşik yönetimlerden kamusal hayatı, zenginlikten yaşamlar üzerindeki mutlak kudreti söküp alan eylem*” olarak anlam kazanır (Bensaïd, 2010). Marx'a göre de demokrasi diğer rejimlerden farklı olarak politik olma durumunu aşan bir varoluşa sahiptir ve asla sadece politik bir rejim değildir. Bu anlamda Marx'ın komünizm gibi demokrasinin de sınıflı toplumu kuran devlet-sivil toplum, özel-kamusal alan, insan-yurttaş, tekil çıkar-genel çıkar gibi ikilikleri aşması gerekliliğini, her zaman vurgu yaptığı yabancılaşmasının aşılması için de gerekli görmesi boşuna değildir (Özkazanç, 2003).

Aynı doğrultuda devletin varlığını sorgulamaksızın, yalnızca haklara sahip olma hakkına sahip olanların haklarını güvence altına alan, adsız'ların; güç

göstermeye dahi ehliyeti olmayanların karşısında ise, insani müdahale gibi yeni sömürgeciliğin el altındaki pratik araçlarından biri olarak kullanılan insan hakları da, ekososyalizm tarafından reddedilir. Manifesto bu konuda son derece nettir; insan hakları ve demokrasi illüzyonu arkasında beşeri maliyetlerin gizlenmesine izin verilmeyecektir.

Bu noktada ekososyalizm, reel sosyalizm eleştirisi doğrultusunda Marksizm'in üretimi artıklarından kurtulması gerekliliği yönünde bir analiz de yapar. Marx'ın kapitalist üretim hayranlığı ve makineleştirmenin doğa üzerinde zafer olarak görülmesi makineye atfedilen olumlu özellikler olarak Marx ve Engels'i burjuva rasyonalitesi taşımakla infaz eder (Ebermann ve Trampert, 1988). Ancak bu eleştiriler çoğunlukla haksızdır, çünkü Marx ve Engels'in bütüncül bir ekolojik perspektife sahip oldukları ileri sürülemez de, ekososyalistler tarafından yapılması gereken şudur: *“Marx'ın çelişkilerindeki doğruyu, olduğu gibi onun eserinin özüne taşımak – özelde, bazı metinlerdeki üretimi amentü ile sürecin çevreye verdiği zararın tersine çevrilemez olduğuna dair sezgi arasındaki çelişkiyi”* (Löwy, 2005b).

Bir başka deyişle ekososyalizm Marx'ın eserini ekonomi politiğin eleştirisi olarak ele alır ve Marx ve Engels'te burjuva rasyonalitesinin izleri olduğu eleştirisini kökten reddeder. Nitekim Marx'ın teknik gelişmeyle hedeflediği kısa çalışma ve boş zaman vurgusu, ekososyalizmin temel çıkış noktalarından biri olduğundan, Manifesto da, *“sosyalist üretimin yolunun da amacının da ekolojik bir çerçevede yeniden tanımlanmasını”* öngörür. Bu anlamda ekososyalizm, Marx'ın bıraktığı yerden para muhasebesinin yerini ekoloji muhasebesinin almasıyla ekonomi politiğin eleştirisini ekoloji politiğin eleştirisine dönüştürür (Burkett, 2005).

Burjuva rasyonalitesinden ekososyalizm rasyonalitesine varıldığında ise, ekososyalist rasyonelin iki asli argümanına geri dönülür: ilki kapitalist ilerlemenin canlı türleri özelinde insan türünün varlığının tehlikede olmasından doğan hümanist bir etiktir, ikincisi ise sınırsız birikim mantığına dayalı olarak şatafatlı tüketimi yaratan kapitalizmin yayılmacılığıdır (Löwy, 2005a: 18-19).

İhtiyaçlar Kısır Döngüsünde Yeşil Kapitalizmin Reddi

Ulrich Brand (2012) henüz kısa bir süre önce boş bir bildiriyle sona eren Rio+20 öncesinde yayınlanan bir kitapçıkta yeşil ekonominin varolan krizi neden daha da derinleştireceğine dair analizinde şunu öne sürmektedir:

“Yeşil ekonomi meselesi sadece karbondioksit azaltımına, güneş enerjisine yönelik devlet desteklerine ve geniş ölçekli teknolojilere indirgenemez. Bu insanların ve toplumun içinde yaşadıkları doğa ile ve birbirleri ile ilişkilerinin somut bir biçimde nasıl şekillendiği ile ilgilidir. Bugün bunların çoğu dayanışmayı dışlayıcı ve doğayı yokeden formlar almışlardır. Eğer [varolan sistem] gerçekten değişecek ise sosyal ilişkilerimizi dayanışmacı, sürdürülebilir üretim ve yaşam formlarına yöneltmek zorundayız.”

Kapitalizmin ikinci çelişkinin (O’Connor, 1988) gittikçe ayyuka çıktığı son 20 yılda yaşanan çoklu krizlerden çıkabilmek için sermaye güçleri, yeşil ekonomi ve insani kapitalizm gibi vizyonlarla günü kurtarmaya çabalamakla birlikte yeşil kapitalizmi reddeden ekososyalist bir perspektif ihtiyacı günbegün artmaktadır. Bu durum ancak yeşil kapitalizmin ne olduğunun anlaşılmasıyla sağlanabilir.

Aşıcı ve Bünül (2011) ekososyalist perspektif ile Yeşil Yeni Düzeni (YYD, green new deal) karşılaştırıp birbirlerine karşıt değil tamamlayıcı olduğunu iddia ettikleri makalelerinde *“ekososyalist perspektif daha eşitlikçi ve ekolojik açıdan sürdürülebilir bir geleceğe ulaşmakta daha istekli olmakla beraber uzun vadede ekososyalist prensipler çizgisinde küresel sistemi radikal bir biçimde değiştirecek açıkca tanımlanmış bir aktörler kümesi ve yol haritasından yoksundur”* diyerek ekososyalizmin uzun vadeli hedeflerini yeşil ekonomi politikalarının hayata geçirebileceğinden bahsetmektedirler. Bu anlayış muhtemelen reformist siyasetin ekososyalist ilkelerden farkını ortaya koyarak ekososyalizmin yeşil Keynesçilikle kurulabileceği sanrısının en bariz şekilde ifade edilmiştir. Benlisoy (2012) bu konuda şunu belirtmektedir:

“Y

dahalesine

dayanacaktır.

tlenme biçimini içermesiyle

ret

lemez.”

Yeşil ekonominin, sürdürülebilir kalkınma gibi yeşile boyanmış bir kapitalizm olduğu fikri ekososyalist bir tahayyülün bu kavrama dair reddiyelerinin temellerindedir. Yeşil siyaset içinden Aşıcı ve Bünül (2011) ve Aşıcı ve Şahin (2012) gibi pek çok yeşil

ekonomi taraftarının atladığı en önemli noktalar bahsettikleri üçlü krizin sacayaklarının (ekonomik, ekolojik, sosyal) ayrı ayrı ele alınması ve sosyal metabolizma (Martinez-Alier, 2009) gibi toplumun madde ve enerji akışlarını finansal akışların önüne koyan ve eşit olmayan ekolojik değişimi (unequal ecological exchange; Hornborg, 2009) vurgulayan yaklaşımları gözardı etmeleridir. Son tahlilde yeşil yeni düzenle kurulacak yeşil ekonomi büyümeye dayalı, sosyal reformlarla yamalanmış, yenilenebilir enerjilerin nasıl kullanılacağından öte her koşulda enerji kullanımındaki artışı geliştirmeye bağlayan bir vizyon içerir. Büyümeye dayalı olmasa bile fosil yakıt temelli bir ekonomiden yenilenebilir enerji kaynaklarına bağlı bir ekonomiye geçmek (enerji geri dönüştürülemediği için) her koşulda metalaşmanın sınırlarını zorlayacaktır. Yeşil ekonominin istihdam, sosyal adalet ve çevrenin korunmasını sağlayacağını ilan ettiği bu yaklaşım aslında Harvey'nin (2005: 33) "herşeyin finansallaştırılması" dediği taktiklerle hizmet sektörüne verilen önemi arttırırken yeşil dönüşümün faturasını üçüncü dünya'daki maden sahalarına, tropik ormanlara ve gezegensel müştereklerin sınırlarına kesmektedir. Aşıcı ve Bünül'ün (2011: sf. 9) BM Çevre Programı'nın 2009 tarihli raporuna atıf yaparak, yeni ve sürdürülebilir bir finansal model oluşturmasındaki rolünden bahsettikleri finansal kaynağın adının "Petrol Mirası Fonu" (Oil Legacy Fund) olduğunu aklımızda tutarak yüksek kalorili ve taşınabilir⁴ enerji kaynağı ile çalışan günümüz toplumlarının her hangi bir yeni çevresel yıkım başlatmadan yenilenebilir enerji temelli bir büyüme ekonomisine geçmesi mümkün müdür diye sormamız gerekir. Dahası yeşil ekonomi yaklaşımının kapitalist ekonominin temel varsayımı olan ekonomik büyümeyi sorgulamadığı vurgulanmalıdır. Sermayenin karlılığının doğal varlıklardan yeni metalar yaratarak büyümeye devam edeceği bu senaryoda sosyal adalet, tam teşekküllü adil bir bölüşüm değil istihdam artışı ve yeşil kamu yatırımları sayesinde sağlanır. Bu büyüme doğal kaynakların sınırlarında birikime devam edilmesi şeklinde gerçekleşir.

Yeşil veya değil büyümeye odaklı kapitalist sistemin yıkımına dair en anlamlı açıklamalardan birini Fikret Başkaya (2011) şu şekilde yapmaktadır:

"Büyüyor, ilerliyor, modernleşiyor o halde kalkınıyor velhasıl işler yolunda... şeklinde genelgeçer bir anlayış hâkim. Bir şeyden şüphe etmemek, tartışmamak, onu yeniden düşünmemek, o şeyin bir inanç kategorisi haline geldiği durumda mümkün oluyor. O kadar ki, şimdilerde

⁴ Giampietro, Mayumi ve Şorman (2010) bu noktada şu soruyu hatırlatırlar: Kömür, rüzgar veya güneş enerjisi ile bir jumbo 747 uçağı uçurabilir miyiz?

ekonomik büyüme burjuva uygarlığının dini haline gelmiş durumda. Eğer yüksek oranlı ve istikrarlı bir büyüme gerçekleşirse, yoksulluğun ve işsizliğin sorun olmaktan çıkacağı, sıkıntıların aşılacağı, işlerin yoluna gireceği, toplumsal refahın gerçekleşeceği, huzura erileceği söyleniyor.”

Büyümeye dayalı yeşil kapitalizmin sürdürülemezliğinin kanıtlarından birisini seçecek olursak belki de bu artarak devam etmekte olan iklim krizine ilişkin olmak durumundadır. Örneğin yeşil ekonomi taraftarlarının en fazla öne sürdüğü meselelerden olan birim başına enerji yoğunluğunun azaltılması ile ekonomik büyümenin fosil yakıt tüketiminden ayrıştırılmasını ele alalım. Hoffman'ın (2011) belirttiği gibi 1980-2008 arasında birim ekonomik faaliyet başına karbon salımı 1kg/\$'dan 770gr/\$'a düşmüştür. Öte yandan 2050'de dünya nüfusunun 9 milyara yaklaşacağı ve yıllık ortalama %2 büyümenin devam edeceği bir senaryoda iklim değişikliğinin ortalama 2°C'de artış ile sabitlenebilmesi için enerji yoğunluğunun 6gr/\$'a düşürülmesi gerekir, yani bugünkünün 130 kat daha azına (a.g.e). Bunun ışığında varolan kapitalist birikim sisteminde asimetrik piyasa yapıları, ekonomik itici güçler ve ilişkili küresel ürün-tedarik zincirleri sorgulanmadan yeşil ekonomik büyümenin hammadde ve enerji tüketiminden ayrıştırılabileceği fikri (eğer ki düşen kâr oranlarını ayağa kaldırmaya çalışan sermaye sahiplerinin eseri değilse bile) ancak saf bir düşüncedir. Ekonomik üretim aşağıdan özörgütlenecek şekilde demokratikleştirilmeden, zenginliğin adil bölüşümü gerçekleşmeden ve tüketim kültürü ortadan kalkmadan yapılacak herhangi bir müdahale, ekonomiyi gezegenin fiziksel sınırlarında termodinamik harmanlayan ekolojik iktisadın önde gelenlerinden Nicholas Georgescu-Roegen'in 1970'lerde dediği gibi “*Daha büyük ve daha iyi* çamaşır makineleri, otomobiller ve uçaklar ancak *daha büyük ve daha iyi atık* üretmeye yol açacaklardır” tesbitini doğrular nitelikte olacaktır.

Öte yandan ekososyalist bir dünya tahayyülünün herşeyin küçülmesini istediğini de söylemek doğru olmayacaktır. Bu durumda şu soruyu sormak zorundayız: “*Ekonomide esas büyümesi istenilen nedir?*” Michael Löwy'e (2012) göre ekososyalist bir vizyon neyin büyüüp neyin küçülmesi gerektiğine dair niteliksel bir değerlendirme yapmalıdır:

“Kapitalizm üreticilik, tüketicilik, sınırsız büyüme fikri gibi olguların sorumlusudur. [...] Bize göre *degrowth* (planlı ekonomik küçülme) hareketinin teorik ve politik en temel problemi, ekonomik büyüme ideolojisinin direk olarak tersine çevrilmiş hali olmasıdır. Büyüme perspektifi nasıl ki ekonominin yılda %2 veya %5 gibi bir rakam şeklinde büyümesi gerektiği yoksa fena

halde krize gireceğimizi işsizliğin patlayacağını öğütlüyorsa, degrowth hareketi de aynı nicel/sayısal biçimde ekonominin küçülmesi gerektiğini söylemektedir. Biz ekososyalistler bu nicel/sayısal mantığın kırılarak yerine niteliksel bir mantığın getirilmesi taraftarıyız.

Bu da şuna tekabül eder: Bazı üretim alanlarının sadece küçülmesini değil, yok olmasını istiyoruz. Mesela nükleer, kömür ve petrolden elektrik üreten sektörünün ortadan kalkması lazım. Reklam sektörünün misal ortadan kalkması lazım ki zaten buna ihtiyacımız yok. Ekososyalist bir perspektiften tamamen ortadan kaldırmak istediğimiz bazı sektörler/faaliyetler var. Diğer yandan azaltmak istediğimiz veya üretimi kaydırmak istediğimiz sektörler var. Mesela daha az araba ama daha fazla tren, daha fazla otobüs, daha fazla bisiklet üretilmesini istiyoruz. Yani bu noktadan bakınca küçülmeden ve üretimin azalmasından bahsettiğimiz gibi güneş enerjisi gibi artmasını/büyümesini istediğimiz şeylerden de bahsedebiliriz. Örneğin rüzgar enerjisinin ve diğer yenilenebilir enerjilerin, ekolojik tarımın büyümesini istiyoruz. Bu da işgücü gerektirecektir. Daha fazla eğitim, daha fazla sağlık hizmeti istiyoruz. Bu noktadan baktığımızda da artmasını ve azalmasını istediğimiz şeyleri belirlerken niteliksel bir yaklaşıma ihtiyacımız var.”

Özlüer'in de (2010) belirttiği gibi *“Kapitalizmden bir kopuş varsayılıyorsa, kapitalizmin uygarlığının izlerini taşıyan tüm maddi üretim araçlarını alt üst etmek gerekir. Buna bugüne kadar ki tüm enerji sistemleri – güneş, rüzgâr, nükleer- de dâhildir.”* Halihazırda artan sıklıkla gördüğümüz yenilenebilir enerjilere dair haberleri (Radikal Gazetesi, 12.08.2012) sempatiyle olsa da ihtiyatla okumakta fayda var. Üretim-Tüketim-Atık kısır döngüsünün dünyayı yokuş aşağı çeken gidişatına karşı durabilmek için *nasıl bir enerji* sorusunun yanısıra *kimin için enerji, ne için enerji* gibi soruları da büyük bir aciliyetle sormalıyız. Özellikle de güneş enerjisi ve rüzgar enerjisi gibi yenilenebilir enerji teknolojilerinin büyük kısmının fosil yakıt sübvansiyonlarıyla ayakta durduğunu hesaba katacak olursak (Sakar, 2010: sf. 211).

Sakar'a (2010) göre ekososyalist bir devrim için bugün eksik olan şey ne teknolojik imkanlar, ne emek-yoğun teknolojiler ne de ekolojik krizin materyal sınırlarına varmış olmak değil yenilenebilir enerji kaynaklarıyla bugün ortalama bir küresel Kuzey ülkesi hayat standardını sürdürmeyi hedefleyen kitlelerin daha çok ile değil daha iyi ile yaşamaya dönük *öznel hazırlığıdır (subjective readiness)*.

Mücadelenin İnşası: İnsanla Doğanın, Sınıfla Kimliğin Birliği

Ekososyalizmin temel derdinin hava, su, toprak, biyoçeşitlilik gibi (ama aynı zamanda kentsel ortak alanlar, imece gibi dayanışmaya dayalı kültürleri de

kapsayacak şekilde) müştereklerin (*the commons*) korunması, geliştirilmesi, müştereklerin eşit ve adil bir biçimde dünya üzerindeki yaşamı koruyacak ve devam ettirecek bir biçimde kullanımı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ekososyalist bir tahayyül bu temel derdini bize dayatılan sınıf ve kimlik çizgilerini kırarak, insanın doğaya hükmeden değil parçası olduğu bütünü dönüştürme gücü olan bir varoluş olarak ele alır.

Hareketin önemli isimlerinden Daniel Tanuro (2011a) ekososyalist mücadelenin inşasında 4 ana teorik çalışma eksenini şöyle sıralamıştır:

1. İnsanın doğa üzerinde hakim olduğuna dair algı ve eylemler terk edilmelidir.
2. Doğanın insanın işlediği bir alan, toplumsal varlığı üretmek için gerekli ihtiyaçların karşılandığı bir dükkan ve bu insan faaliyetlerinin kaçınılmaz sonucu olan atıkların bırakıldığı bir çöplük olarak gören sığ, faydacı ve doğrusal bakış açısından vazgeçilmelidir.
3. İnsani ihtiyaçları karşılamak için kullanılan enerji kaynakları ve dönüşüm yöntemleri toplumsal anlamda nötr değildir.
4. Emeğin üretkenliğinin artmasına eleştirel bir bakış yöneltilmelidir.

Bu mücadelenin kurgusu Kovel'e (2005) göre ekosentrik, özgür biçimde örgütlenmiş emeğin aşağıdan yukarıya kuracağı komitelerle, kolektiflerle ve bunların asambleleriyle oluşacaktır. Ekososyalist bir gelecek için fiks bir menü veya tek dozluk bir reçete yoktur zira ekososyalizm bir süreçtir. Yine Kovel'in (2008) belirttiği gibi ekolojik kriz bir sona işaret ettiği için ekososyalizm yeni bir başlangıç olmalıdır zira bu başlangıç varoluşsal bir tercihtir. Fakat bunu yaparken tek bir noktadan dağılan bir önceki devrin devrimlerinin yolunu seçmemekte, farklılıklarından ve çeşitliliğinden kuvvetle hayat adına ve hayatı korumak için şekillenmektedir.

Özkaya Özlüer'in (2009) belirttiği gibi mikromilliyetçilikler bir mücadele etrafında biraraya gelen kitlelerin *"ekolojik krizin diğer mağdurları ile bir araya gelmesine olanak tanımadığı gibi, kapitalist sömürünün yarattığı yalnızlaştırma, tek tipleştirme süreçlerini de yeniden üretmektedir."* Ancak *"kapitalizmin halkları tek tipleştirmeye yönelik yeniden üretim süreçlerine karşı mücadele gerçekleştiğinde ancak, ezilenlerin ekolojik krize karşı birlikte hareket zeminleri geliştirilebilir"*. Bu vizyon "pratik bir kuruluş süreci içinde" olan ekososyalist teorinin enternasyonalist ayağını oluşturacaktır.

Mümkünlerin Kıyısı: Demokratik ve Özyönetimci Bir Tahayyül Olarak Ekososyalizm

“Hayal kurmak küçümseniyor! Oysa kendi geleceğimizi kazanabilmek için önce hayal kurmalı, bize dayatılan hayatları sevmiyorsak kendimizi ifade edecek hayatları hayal etmeyi becermeliyiz. Zira, hayat hakkında çok kafa yoran ünlü sakallının dediği gibi “İnsan önüne sorun olarak koyduğu şeyleri çözer” (Ernest Callenbach, Ekotopya arka kapak)

25 tane yayınevi tarafından basımı reddedildikten sonra arkadaşlarının desteğiyle 1975 yılında basılarak milyonlara ulaşan ve ekososyalist bir küçülme vizyonu çizen Ekotopya (Callenbach, 2010) adlı kitabın yazarı Ernest Callenbach (2012), 16 Nisan 2012 günü öldüğünde bilgisayarında bulunan “Ekotopyalılara bir Mektup” başlıklı yazısında 5 ana eksenin ekotopyanın geleceği için gerekliliğinin altını çizer. Bu 5 ana eksen: umut, karşılıklı yardımlaşma, pratik beceriler, örgütlenme ve çelişkilerle yaşamayı öğrenmektir.

Umut, kosmosun kardeşliği için “*yarin yanağından gayrı her yerde her şeyde hep beraber*” diyen bir örgütlenmenin ilk adımıdır çünkü. Ekososyalist bir gelecek, özörgütlü, özyönetimci, üretimcilik karşıtı, birbirine bağlanmış rizomların/köksapların (Deleuze ve Guattari, 1987) umutlu bir birliği olacaktır. Karşılıklı yardımlaşma bu umutlu birliğin temel prensiplerinden olacaktır. Ekososyalist bir perspektif, üretimden tüketime kapitalist rasyonalitenin rekabetçi zihniyetine değil dayanışmacı, düşük tempolu bir sosyal metabolizmaya sahip olmalıdır. Bu parçası olduğumuz ve sırtımızı yasladığımız tüm seviyelerdeki topluluklar için geçerlidir. Pratik beceriler, her konuda ayrı ayrı uzmanlaşmış hizmet sağlayıcılardan, bireyi tek bir konunun mütehassısı yapan özelleşmelere karşıt olarak yediğimiz domatesin geldiği toprağı da, yemeğimizin piştiği mutfağın enerjisinin nereden geldiğini de, evden çıkan atıkların nereye gidip neye dönüştüğünün da bilgisinin ve pratiğinin içselleştirilmesini gerektirir. Callenbach’ın da belirttiği gibi “*hayatta kalmak bir takım sporudur*”.

Örgütlenme de işte tam bu noktada işin içine girer. Benlisoy’a (2012) göre

n olabileceğini bir an olsun akıldan çıkarmadan,

insani etkinliğin insan-doğa ilişkisine dair

kapitalizm ötesi bir anlayışı ihtiva etmesine çalışırlar.” Bu “kapitalizm ötesi anlayış”, yatay örgütlenmelerle ve karşılıklı yardımla vücut bulmaktadır. Çelişkilerle yaşamak da bu kapitalizm ötesi anlayışın bir parçasıdır zira fosil yakıtlara dayalı kapitalist ekonomiden çıkış, eşyanın doğası (ve Newton fiziğinin eylemsizlik ilkesince) gereği yıkıcı bir süreç olacaktır. Bu yıkıcı süreci yaratıcı bir sürece dönüştürmek ekososyalist bir perspektifinin elindedir. Ekonomik faaliyeti yeni biçimlerde kurgulayarak (işçi-örgütlü kooperatifler, şirketler, kar amacı gütmeyen kurumlar vs.), düşük yoğunluklu ve yaygın enerjiler kullanarak, hammadde-atık akışının lineer ikiliğini kırarak, ulaşımı toplulaştırarak ve insani gelişmeyi piyasalara bırakmayarak bu gelecek kurgulanabilir. Bu aynı zamanda ekonomizmden uzak şekilde (Latouche, 2012) çalışma saatlerinin azaltılması, HANPP⁵ (*human appropriation of net primary productivity, net birincil üretimin insanlar tarafından temellükü*) gibi göstergelerin kullanılması, piyasa dışı ücretsiz işlerin (örn. ev işi, çocuk bakımı vs.) dikkate alınması, Jevons Paradoksu (Polimeni ve diğerleri, 2008) gibi fenomenler dikkate alınarak teknolojik determinizmden uzaklaşarak teknolojik ilerlemenin emeği ve doğayı eşzamanlı yokedici yanlarından arınmak suretiyle açık, demokratik, özörgütlü, özyönetime sahip yerelliklerin oluşması anlamına gelir. Bunlar dünyanın her yerinde eş zamanlı bir küçülmeyi değil, yukarıda alıntıladığımız Michael Löwy'nin (2012) sözlerinde olduğu gibi mekanik varsayımlardan uzak biçimde uygarlığın *niteliksel bir dönüşümünü* gerektirir.

Aşıcı ve Bünül (2011) tanımladıkları üçlü krize (ekonomik, ekolojik, sosyal) karşı Yeşil Yeni Düzen ile ekososyalist cevabı karşılaştırdıkları makalelerinde meşru bir soru sormaktadırlar: Ekososyalist perspektifin çağırdığı radikal dönüşüm ile YYD tarafından çağırılan kademeli geçiş sürecinin aktörleri kimlerdir? YYD'nin ve yeşil ekonominin, piyasa mantığından ve ulus-devlet yapısından kopmadan ortaya

⁵ HANPP, insanlar tarafından kullanılan/el konulan gerçekleşen net birincil üretimin (arazi kullanımı yoluyla), insan etkisi olmasaydı gerçekleşecek olan net birincil üretime olan oranı olarak tanımlanan bir biyolojik çeşitlilik göstergesidir. Daha yüksek HANPP, doğal ekosistemlerin kendilerini sürdürülebilmeleri için daha az biokütle kendi haline bırakılması anlamına gelir. Martinez-Alier (2009) HANPP'ın an itibarıyla net birincil üretimin %20-40'ına denk geldiğini ve bunun Avrupa'da 1950'lerden beri kısmen düşmekle birlikte “gelişmekte olan ülkelerde” artış trendi gösterdiğini belirtmektedir. Özellikle yaklaşan zirve petrol (*peak oil*) karşısında biyoyakıtların teşviki ve REDD+ gibi karbon kredisi üretmeyi amaçlayan ağaç ekimleri HANPP'ı arttırmaktadır.

sunduğu cevapların aktörlerinin sermaye çevreleri, politik güç grupları, parlamenter sistemin üyeleri, devlet kurumları ve bu eksenlerdeki yönetim aygıtlarından olan STK'lar ile düşünce kuruluşları olduğu söylenebilir. Ekososyalist bir alternatif ise üçlü krizin aslında kapitalizmin krizinin ta kendisi olduğunu ileri sürer. Bu kapitalist yıkıcılık karşısında emek ve ekoloji mücadelesini ayrılmaz bir bütün olarak ele alıp bütüncül sistemik çözümler arayarak, bu çözümleri pratikte sınımanın, başka bir dünyayı bugünden ve aşağıdan kurmaya başlamanın kaçınılmazlığına vurgu yapar (Benlisoy, 2012). Bu anlamda aktörleri tarih sahnesinin eyleyenleri olan halklar, emekçiler, her tür ve kimlikten ezilenler ile doğanın ta kendisidir. Ekososyalist bir perspektif emeğin ve doğanın kapitalizmin kendi kuyusunu kazan yıkıcılığının ayyuka çıktığı bu dönüm noktasında “homojen ve farklılaşmamış” bir insanlığı (Benlisoy, 2009) değil ezilenlerin ve eyleyenlerin birliğini değişimin aktörü olarak görür. Ekososyalist bir praksis bu bağlamda tüm aciliyetiyle bugünün ve geleceğin tahayyülüdür.

Referanslar

Angus, I. (2007) Three Meanings of Ecosocialism, *IV Online Magazine*, IV394 - November 2007, <http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article1366> (Erişim tarihi: 14.08.2012)

Aşıcı, A. A. ve Bünül, Z. (2011) Green Recovery From The Crisis: A Comparative Analysis of Green New Deal and Ecosocialism, 9th International Conference of the European Society for Ecological Economics'e sunulan bildiri, Boğaziçi University, İstanbul, June 14-17, 2011

Aşıcı, A. A. ve Şahin, Ü. (2012) Yeşil Ekonomi, Yeni İnsan Yayınevi: İstanbul.

Başkaya, F. (2011) Yeni Paradigmayı Oluşturmak, Kapitalizmden Çıkmanın Gerekliği ve Aciliyeti Üzerine Bir Deneme, Özgür Üniversite Kitaplığı: İstanbul.

Benlisoy, E. (2012) Kaybedecek zaman yok: Ekolojik Devrim Hemen Şimdi!, *Kolektif Ekososyalist Dergi*, Sayı 14, sf. 49-51.

Benlisoy, S. (2009) İklim Krizi Neden Bir Çevre Sorunu Değildir, <http://bianet.org/biamag/cevre/117975-iklim-krizi-neden-bir-cevre-sorunu-degildir> (Erişim tarihi: 13.08.2012)

Bensaïd D. (2010) “Daimi Skandal”, *Demokrasi Ne Alemde?*, İstanbul: Metis Yayınları, sf. 33.

Benton, T. (1994) *Marksizm ve Doğal Sınırlar*, *Birikim*, Sayı 57-58, sf. 139.

Brand, U. (2012) *Beautiful Green World: On The Myths Of A Green Economy*, Luxemburg argümente No. 3, Rosa Luxemburg Foundation: Berlin.

Burkett, P. (2004) *Marx ve Doğa: Al-Yeşil Bir Perspektif* (çev. Ercüment Özkaya), Ankara: Epos Yayınları, sf. 139.

Burkett, P. (2005) *Kapitalizm, Doğa ve Sınıf Mücadelesi*, *Gri ve Yeşil*, Sayı 1, sf. 64.

Callenbach, E. (2010) *Ekotopya* (çev. Osman Akınhay), Agora Kitaplığı: İstanbul.

Callenbach, E. (2012) *Epistle to the Ecotopians: Last Words to An America in Decline*, <http://www.tomdispatch.com/archive/175538/> (Erişim tarihi: 13.08.2012)

Clark, B. ve York, R. (2010) *Çatlaklar ve Değişimler – Çevre Krizlerinin Kökenine İnmek*, *Monthly Review*, Sayı 22, sf. 65.

Deleuze, G. ve Guattari, F. (1987) *A Thousand Plateaus* (çev. Brian Massumi) University of Minnesota Press: Minneapolis.

Ebermann T. ve Tramper, R. (1988) *Ekolojik Sosyalizmin Siyasal Projesinin Temelleri* (çev. Tanıl Bora), Bora, T. (ed.) *Yeşiller ve Sosyalizm* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, sf. 198.

Engels, F. (1996) *Doğanın Diyalektiği* (çev. Arif Gelen), Ankara: Sol Yayınları, sf. 188.

Foster J. B. (2000) “Marx ve Çevre”, Demirer, G. N. ve Duran, M. (ed.) *Marksizm ve Ekoloji* içinde, İstanbul: Öteki Yayınevi, 2000, sf. 148.

Foster, J. B. (2000) “Komünist Manifesto ve Çevre” (çev. Metin Duran), Demirer, G. N. ve ABAY, T. E. (ed.) *Ekolojipolitik* içinde, Özgür Üniversite Kitaplığı - 29: Ankara, sf. 12.

Foster, J. B. (2002) Savunmasız Gezegen – Çevrenin Kısa Ekonomik Tarihi (çev. Hasan Ünder), Ankara: Epos Yayınları, sf. 12.

Foster, J. B. (2011) Marx'ın Ekolojisi – Materyalizm ve Doğa (çev. Ercüment Özkaya), Ankara: Epos Yayınları, sf. 117.

Giampietro M., Mayumi, K. ve Sorman, A.H. (2010) Assessing the quality of alternative energy sources: energy return on the investment (EROI), the metabolic pattern of societies and energy statistics. Working Papers Series on Environmental Sciences, Institute for Environmental Science and Technology (ICTA), Autonomous University of Barcelona. http://www.recercat.net/bitstream/2072/47934/1/WorkPapEnvSci_2010-01.pdf (Erişim tarihi: 14.08.2012)

Harvey, D. (2005) A Brief History of Neoliberalism, Oxford University Press: Oxford.

Hoffman, U. (2011) Some Reflection on Climate Change, Green Growth Illusions and Development Space, United Nations Conference on Trade and Development Discussions Papers, No. 5, Aralık 2011, UNCTAD: Cenevre.

Horkheimer M. ve Adorno T. (1995) Aydınlanmanın Diyalektiği – I (çev. Oğuz Özügül), İstanbul. Kabalıcı Yayınları, sf. 106.

Hornborg, A. (2009) Zero-Sum Game: Challenges in Conceptualizing Environmental Load Displacement and Ecologically Unequal Exchange in the World-System, *International Journal of Comparative Sociology*, 50(3–4): 237–262.

Kalyon K. (2005) Marksizmde Doğa ve Tarih – I, *Gri ve Yeşil*, Sayı 1, sf. 29.

Kovel, J. (2005) Doğanın Düşmanı Kapitalizmin Sonu mu, Dünyanın Sonu mu? (çev: Gürol Koca), Metis Yayınları: İstanbul.

Kovel, J. (2008) Eco-socialism, Global Justice, and Climate Change, *Capitalism Nature Socialism*, 19(2): 4-14.

Kovel, J. ve Löwy, M. (2001) Ekososyalist Bir Manifesto (çev. Emre Ergüven), <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=77> (Erişim tarihi: 14.08.2012)

Latouche, S. (2012) Can the Left Escape Economism?, *Capitalism Nature Socialism*, 23(1): 74-78

Löwy, M. (2005a) What is Ecosocialism?, *Capitalism Nature Socialism*, 16(2), sf. 18.

Löwy, M. (2005b) Marx'tan Ekososyalizm'e, *Gri ve Yeşil*, Sayı 1, sf. 43.

Löwy, M. (2012) Mücadele Öfkeli Bilincin Radikalleşmesidir, *Kolektif Ekososyalist Dergi*, Sayı 12, sf. 28-32.

Magdoff, F. (2006) Kapitalizmin İkiz Krizleri: Ekonomik ve Çevresel Krizler, *Monthly Review*, Sayı 10, sf. 68-74.

Mandel, E. (1998) Marksist Ekonomi Kuramına Giriş (çev. Ali Ünlü), İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, sf. 35.

Mandel, E. (2008a) Marx'ın Kapitali (çev. Osman S. Binatlı), İstanbul: Yazın Yayınları, sf. 262.

Mandel, E. (2008b), Geç Kapitalizm (çev. Osman Badem), İstanbul: Versus Yayınları, sf. 752.

Martinez-Alier, J. (2009) Social Metabolism, Ecological Distribution Conflicts, and Languages of Valuation, *Capitalism Nature Socialism*, 20(1): 58 — 87.

Marx, K. (1990) Kapital Cilt 3 (çev. Alaattin Bilgi), Ankara: Sol Yayınları, sf. 188.

Marx, K. ve Engels, F. (1999) Alman İdeolojisi (Feuerbach) (çev. Sevim Belli), Ankara: Sol Yayınları, sf. 39.

O'Connor, J. (1988) Capitalism, nature, socialism a theoretical introduction, *Capitalism Nature Socialism*, 1(1): 11-38.

Özkaya Özlüer I. (2009) Ekososyalizm Nedir? Ne Değildir?, <http://www.ekolojistler.org/ekososyalizm-nedir-ne-degildir-ilgin-ozkaya-ozluer.html> (Erişim tarihi: 13.08.2012)

Özkazanç, A. (2003) Marx ve Demokrasi, *Marksizm Ve...*, Ankara: İmge Kitabevi, sf. 127.

Özlüer, F. (2009) Ekososyalist Bir Kır Kent Hareketine Doğru, <http://www.ekolojistler.org/ekososyalist-bir-kir-kent-hareketine-dogru-fevzi-ozluer.html> (Erişim tarihi: 14.08.2012)

Özlüer, F. (2010) Teknolojik İndirgemecilik, Sosyalistler, Ekososyalistler, *Kolektif Ekososyalist Dergi*, Sayı 7, sf. 50.

Polimeni, M. J., Mayumi, K., Giampietro, M. ve Alcott, B. (2008) The Jevons Paradox and the Myth of Resource Efficiency Improvements, Earthscan: Londra.

Radikal Gazetesi (12.08.2012) Temiz Enerjinin Başkenti: Freiburg <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1096936&CategoryID=81> (Erişim tarihi: 14.08.2012)

Sarkar, S. (2010) Prospects for Eco-socialism, Huan, Q. (ed.), *Eco-socialism as Politics: Rebuilding the Basis of Our Modern Civilisation* içinde, Springer: Heidelberg.

Tanuro, D. (2011a) Yeşil Kapitalizm İmkansızdır (çev. Volkan Yalçıntoklu), *Habitus, TMMOB EMO ve Ekoloji Kolektifi*: İstanbul.

Tanuro, D. (2011b) Yeşil Kapitalizmin Geçersizliği (çev. Hatice Aksoy), http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=36806 (Erişim tarihi: 13.08.2012)